

JÄRJESTELMÄN KASVATTEJA

KERTOELMA

KIRJOTTANUT

ALPO M.

LAHTI, 1909

T. S. OSUUSKUNTA RAIVAAJAN R. L. KIRJAPAINO

I.

Metsätiellä.

On kylmä talvinen päivä. Maat ja metsät ovat paksun lumivaipan peitossa. Puutkin huokailevat raskaan painon alla.

Halki metsän kulkee maantie. Tällä talottomalla taipaleella näemme kaksi matkamiestä. He istuvat kömpelötekoisessa reessä ja ilman kiirettä ajavat lähimpään kaupunkiin päin.

Hevosen ajaja on suuri, luiseva ja laihahko mies. Hänen toverinsa taas on hiukan lyhyempi, mutta sen sijaan pullevanaamainen ja lihavanpuoleinen sekä ijältään nuorempi, — kenties puolivälissä neljääkymmentä.

Jos heitä vielä lähemmin tarkastamme, huomaamme heissä paljonkin eroavaisuuksia. Suurempi mies on uhmailevan näköinen: hän ei näytä mistään välittävän. Tuntuupa melkein siltä, kuin hän ei ollenkaan katsoisi sivulleen, kunhan vaan väylä, jota kulkee, pysyy edestäpäin avoinna.

Pienemmän miehen voipi heti ensi silmäyksellä huomata pelkuriksi nahjukseksi. Koko hänen ole-

muksensa näyttää myöskin siltä kuin hän aina kantaisi hartioillaan raskasta taakkaa. Voisipa hänet verrata sellaiseen metsän puuhun, jonka „hartioille“ on paljon lunta kasaantunut ja sen rungon käyräksi taivuttanut, mutta jonka taakka päivä päivältä saattaa tulla entistäkin raskaammaksi. . .

— Matti, nyt tulee hauskaa! sanoi se suurempi mies ylimielisesti hymyillen.

Puhuteltu heräsi kuin unesta: hän oli ollut „omissa ajatuksissaan.“

— Niin. . . hauskaa. . . niin. sopersi hän, viitsimättä pitemmältä puuttua toverinsa puheeseen.

— Katsos, me ostamme neljäkymmentä litraa viinaa. . . siis kaksikymmentä litraa mieheen. . . ja Lepistön Aaretille tuomme sen lisäksi kymmenen litraa, — jos niitä muutoin viitsimme hänelle viedä, hymähti hän ilkeästi. — Hoh, hohhoh! Viisikymmentä litraa. . . ajatteles — viisikymmentä! Kyllä pussi höltiää, mutta kyllä siitä iloset päivätkin koittaa! . . .

Mattia väsytti. Ystävänsä puhekin tuntui hänestä kiusalliselta kuunnella, niin halukas „viinamies“ kuin hän muuten olikin. Veltosti hänen ajatuksensa risteilivät siellä ja täällä. Kuinka vaikeata tuo rahojen han-

kinta heille oli! Ja kuinka paljon rikoksiakin heidän täytyi tehdä sitä ansatakseen! Niin äärettömän paljon pahoja tekoja ja niin paljon niistä johtunutta pelkoa ja pakenemista ja levotonta mieltä! Ja kuitenkin! Kuinka pian ne rahat tulevat viinassa juoduksi. Viikkojen, jopa kuukausienkin „työn hedelmät“ menevät monasti yhdessä illassa! Ja silloin on taas keppi kädessä ja maantie edessä. . . Ja sitä viinaahan sitä täytyy olla niin paljon kuin suinkin mahdollista, — sitä ainakin, vaikk’ei mitään muuta. Se se juuri oli heille kaikki kaikessa.

Hän muisti kauhulla entistä elämäänsä. Samalla hänet valtasi kauhea viinan himo. . . Ja sitten hän sieppasi ajajalta ohjat ja pakotti hevosen hurjaan juoksuun. . . Hän joutui intohimon puuskauksen pyörteisiin.

Nyt ei kumpikaan puhunut. Matti joskus huokasi, toinen taas ylpeästi yskähteli. Kenties kumpikin muisteli entistä elämäänsä, — olemme nähkääs tekemisissä rosvojen kanssa.

Kaikki oli hiljaista. Lumi vain nurisi reen alla. —

„Rosvo-Jussiksi“ suurempaa miestä tavallisesti kutsuttiin, — ja rosvo hän olikin sanan täydessä merki-

tyksessä. Hän oli n. k. „kunniattoman äidin“ poika. Kodista — eli oikeammin äidiltään — hän sai vain kovia sanoja sekä potkuja tuon tuostakin. Niukan ravinnon sekä huonon opetuksen kotinsa hänelle tarjosi; hän sai kuunnella äärettömän paljon kaikellaisia juttuja siitä, kuinka ihmiset ovat pahoja. Oma äitinsä häntä jo pienestä pitäen opetti kaikellaisiin rikoksiin sekä juurrutti häneen sen „uskon“, että jota häijympi ihminen on, sitä helpompi on hänen maailmassa elää ja toimeentulonsa saada. Kun poikaparka ei ollut tilaisuudessa minkäänlaista muuta vaikutusta saamaan, niin eipä ihme että oman äitinsä opetukset ennen pitkää saivat sijansa hänen sydämessään. Auttavaa, pelastavaa ja suojelevaa kättä olisi tarvittu, mutta se puuttui. Katu jatkoi kodin turmelevaa työtä. Lopulta hän tuli kokonaan saastutetuksi sekä „sielun“ että ruumiin puolesta, ja joutui tekoihin, jotka eivät kyllä häntä ensin miellyttäneet, mutta joihin hän sitten innolla antautui. Monet monituiset vuodet on hän vaeltanut tällä kaltevalla pinnalla ja luisunut yhä vaan alaspäin. Nyt hän on muuttunut — kylmäksi kaikelle. Ja kuitenkin on hän vielä ylpeä . . . ylpeä omasta itsestään . . . ylpeä omista teoistaan, „rikoksistaan“;

kuten muilla ihmisillä on tapana niitä kutsua. Ne ovat hänelle kaikki kaikessa. Ne ovat tulleet hänen mieliteoiksensa: niihin on hänen pysyvin pyrkimyksensä. Ja siksi toiseksi hän ei ollut ikinään varsinaiseen, kunnialliseen työhön tottunut, joten hänen oli pakostakin ansaittava — itse mielestään — elatuksensa rikollista tietä.

Matin elämä oli aluksi onnellisempi, — niin onnellinen kuin elämä saattaa olla. Sitten hänen onnensa lisääntyi: hän rakastui erääseen neitoon ja — mikä vielä parempi — voitti hänen vastarakkautensa. Mutta — hellä on unelma, ankara on todellisuus! Lauralla, hänen sydämensä valitulla, oli muitakin kosijoita. Yksi niistä oli Aaretti Rämesuo, jota nykyään torpparina kutsuttiin Lepistön Aaretiksi. Hän oli muutoin talollisen poika ja rikas, jonka vuoksi Lauran vanhemmat pakottivat tyttärensä menemään hänen kanssaan naimisiin. Tyttärellinen velvollisuudentunne sai Lauran tottelemaan vanhempainsa käskyä, hylkäämään rakastettunsa ja menemään miehelle, jota ei voinut kuitenkaan rakastaa. Mielipahalla näki Matti tämän. Ihanat unelmat, joita hän oli luonut kesäisen illan hämärässä, raukesivat tyhjiin. Ne rau-

kesivat kuin saippuakuplat . . . Hän jäi yksin . . . Hänen sisunsa kiehui, hän raivosi, hän joutui epätoivoon . . . Hänen ei onnistunut saada entistä rauhaansa, hän ei päässyt tasapainoon.

Onneksi — tai onnettomuudeksi — hän juuri silloin kohtasi Rosvo-Jussin, joka osasi hänet lumota ja kiehtoa pauloihinsa. Kokonaan toisenlaista maailmankatsomusta hän alkoi kylvää Mattiin, jossa sille kylvölle olikin otollinen „maaperä“, mutta siitä huolimatta ei hän kuitenkaan koskaan täydellisesti onnistunut tässä yrityksessään. Siitä päivin ovat he kuitenkin yksissä kulkeneet. Matti tosin olisi piankin heittänyt rikoksien tien, — hän nim. alkoi tuntea oman tunnon vaivoja. Mutta suuri oli Jussin vaikutus häneen, — hän oli kuin sidottu toveriinsa. Mitä ikinä Jussi käski, sitä hän teki, uskaltamatta koskaan asettaa suorastaan vastustavalle kannalle. Jussi oli lahjoiltaan etevämpi ja olennoiltaan toimivampi . . . ja aina hän mietti uusia seikkailuja. Matti sitävastoin oli veltoon rauhaan taipuvainen. Hän pelkäsi toverinsa suuria tuumia, eikä itse niitä ollenkaan ajatellut, vielä vähemmin suunnitteli; mutta kun Jussi oli ne hänelle kyllin selvästi selittänyt, yhtyi hän hänen kanssaan

toimeen. Voimme sanoa: hän oli kuin uskolliseksi kätyriksi luotu. Taikka toisin: hän oli kuin härkä, jota talutetaan, — kuin härkä, joka tekee vastarintaa, mutta jonka kuitenkin täytyy seurata isäntäänsä. Jussi ei mitenkään voinut sallia, että Matti olisi „vetäytynyt“ toisenlaiseen elämään. Olihan hänellä kova pelko siitä, että Matti jouduttuaan pois hänen seurastaan alkaa miettiä entistä syvällisemmin tekojaan. Tällöin voipi olla hyvin luultavaa, että hän alkaa katua kaikkea ja kenties hän silloin antaa ilmi sekä itsensä että hänen. Sitä suurempi syy oli Jussilla tätä pelätä, kun hän tunsi toverinsa heikkouden ja horjuvaisuuden. —

Palatkaamme jälleen sinne metsätielle, jossa tapasimme nämä ystävykset.

Kauan ei Jussi malttanut vaiti olla. Kouraantuntuvanystävällisesti hän laski kätensä toverinsa olalle ja virkkoi:

— Sinä olet sentään potrea, poika Matti! Muistatko vielä, kuinka sinä pelastit itsesi satimesta silloin kun minä viimeksi jouduin kiinni? . . . Olimme — kaihan sen vielä muistat — loikoneet eräässä niittyladossa muutamia päiviä. . . olimme juuri heränneet unestamme, kun kuulumme ihmisääntä! Ihmisääntäkö —

niin! Voit selittää pelästyksemme! Miehet olivat jo aivan lähellä. . . ja lähimpään metsään oli noin kolme neljä kivenheitto-matkaa. . . ja ennenkuin ehdimme tointua hämmästyksestämme, olivat miehet jo aivan ladon ovella. . . he, he. . .

„Mutta eihän tänne ole yhtään ihmisjälkiä“, intti eräs miehistä.

„Sen jälkeen satoi lunta, kun he tänne tulivat“, huomautti toinen.

„Täällä niiden pitäisi olla“, selitti kolmas varmalla äänellä. „Olen vakoillut lähistöllä.“

„Hei, Jussi!“ kiljasi yksi miehistä, lyöden kangella ladon seinään. „Nyt pääset Isoon-Heikkilään!“

Miehiä oli viisi, niistä yksi poliisi, — nyt oli täysi tosi edessä! Sinä heittäisit toivotonna heinille, mutta minä, — niin, minä purin hammastani ja äkkirynnäköllä koetin päästä miesjoukon lävitse. Ponnistin kaikin voimin! Mutta juuri ovesa sain otsaani tanaan iskun. Minä tunsin kuinka veri valui poskilleni. . . päätäni huimasi. . . horjahdin muutaman askeleen. Ja sitten. . . sitten minä kokosin voimani, purin hammasta. . . ja juoksin kuin hullu. . . kuin hullu. Viimein tuli aita vastaan, — en ollut sitä huomannut. . .

yrityin nousta, mutta silloin saavutti eräs miehistä minut, tarttui niskaani. . . olin voimaton. . . veti alas että lumi pöllähti. . . Sitten saapuivat toisetkin miehet ja minut — vangittiin! Kiitos, minut vangittiin, mutta ne ajat ovat jo olleet ja menneet. . .

Välinpitämättömästi hymähti Matti, — häntä ei näyttänyt toveriansa noin pari vuotta sitten kohdannut „onnettomuus“ ollenkaan liikuttavan.

— Matti, Matti. . . sinä pelastit nahkasi! jatkoi Jussi ylistelläkseen ystäväänsä. — Miehet juoksivat — kuten muistanet — kaikki minun perässäni. . . unhottivat sinut. . . Sinä käytit tilaisuutta hyväksesi. . . juoksit minkä kerkisit. . . hämärä alkoi saapua. . . ja sinä olit turvassa! Tosin miehet lopultakin huomasiivat erehdyksensä, mutta liian myöhään! . . . Mutta minua, — jatkoi hän matalammalla äänellä — kuljetettiin linnasta oikeuteen ja päinvastoin pari kolme kertaa, — ja kun viimein tuomio langetettiin, ei riittänyt kokonainen vuosi töitteni „palkkioksi“ . . . Tämä muutoin oli toinen kerta kun olin vankeudessa. . . koska tulee kolmas. . . viimeinen.

Jussi oli hetken alakuloinen. Oli vaipunut ajatuksiinsa. Sitten hän reipastui, vihelsi ja jatkoi:

— Linnassa ollessani tulin huomaamaan kuinka tarpeellinen sinä minulle olit. Senpätähden minä heti vapaaksi päästyäni etsin sinut — ja nyt olemme taas yhdessä!

* *

*

Melkein samalla paikalla nähdään seuraavanakin päivänä samat miehet, sama hevonen ja sama reiki-kin. Erotus on vaan siinä, että ne kulkevat päinvas- taiseen suuntaan kuin eilen, että miehet ovat juovuk- sissa sekä että reessä olevat lukuisat astiat — pullot ja ankkurit — ovat täynnä vaahtoavaa nestettä — vii- naa.

Matti, tuo pienempi mies, näyttää entistäkin pul- leanaamaisemmalta ja punakammalta. Hänellä on pienet, pelon-alaiset, epärehelliset jäniksen silmät. Hänen katseensa on epävarma. Alapuoli hänen kas- voistaan on partaa täynnä, — eihän hän ole viitsinyt sitä ajaa, hän, joka kaikesta koettaa päästä niin hel- polla kuin suinkin mahdollista. Helpolla ei hän kui- tenkaan sentään pääse. Ainahan sitä on jotakin toimi- tettava, askel pari astuttava. Siksipä hän onkin mel- kein aina tyytymätön — ja veltto; näyttääpä kuin hän-

tä vaivaisi alinomainen väsymys.

Tällä kertaa on hän kuitenkin erittäin tyytyväinen. Hän on juovuksissa; siitä huolimatta hän tuon tuostakin ottaa tanakan naukun. Oi, jospa aina olisi näin! — se on hänen toivonsa ja kaikki kaikkensa nyt ja muulloinkin juovuksissa ollessaan. Niin, jospa aina olisi. . . ! Jos olisi: silloin hän voisi saada rohkeutta, intoa ja innostusta viinasta. Ja sitä hän ennen kaikkea tarvitsee! Niin, nyt on hän tyytyväinen. Tällä kertaa ei hän tunne huolta huomisesta.

Jussi sitävastoin on erittäin miettivän näkönen, — tuskin koskaan on hän ollut näin syvissä ajatuksissa. Hänen suuret silmänsä, hänen kotkan-nenänsä, — joka onkin oikea elefantti muitten nenien rinnalla, — hänen karkeat, kaitaiset kasvonsa, hänen musta, mahtava pukinpartansa, — kaikki näyttävät olevan kiintyneenä samaan asiaan. Onpa kuin kaikki yhteisesti ottaisivat osaa johonkin raskaaseen työhön.

Hänellä onkin syytä ajatella elämäänsä. Hän pelkää joutuvansa vankeuteen kolmannen kerran, — silloinhan hän tuomittaisiin ijäksi päiväksi kruunun leiville. . . Mutta sittenkin —! Jotakin on tehtävä. . . Rahaa on saatava. . . Tällä kertaa hän ja toverinsa ovat

rutiköyhät; heillä ei ole mitään muuta omaisuutta paitsi tuota — viinaa. Niin — rahaa on saatava! . . . Työtä hän ei viitsi tehdä. . . Miten sitä nyt taas saisi.

Tätä hän ajattelee, ajattelee uudestaankin. Ei kuitenkaan keksi mitään sopivaa keinoa. Hän puhuu asiasta Matillekin, mutta ei saa häneltä osanottoa. . . !

Ja hän ajattelee. . .

Tyytyväisenä ottaa Matti vahvan naukun. Jussi hymähtää, mutta ei henno kieltää ystävältään viinan tuottamaa iloa.

Hetkisen kuluttua Matti ottaa taaskin ryyppyn. Silloin Jussi huomaa. . . Aluksi hän kätkee sen omaan sydämeensä, mutta sitten hän puhuu sen Matillekin.

— Sinä olet sentään hellä ja raukkamainen mies! sanoi hän. — Sinä et ole kostanut Lepistön Aaretille. . . !

Parempaa ei tarvittu. Matin mieleen muistuiivat entiset kostotuumansa, jotka kuitenkin olivat jääneet täyttämättä jouduttuaan Jussin seuraan. Lopulta oli hän ne kokonaan unhottanut, — olihan Jussillakin yksinään niin paljon suunnitelmia, että kiitti kun sai nekin tehdyksi. . . Mutta nyt hänessä heräsi kostotuumansa jälleen eloon. Se alkoi palaa suurena liekkiä.

Se raivosi. Se tahtoi tuhota.

— En ole, murahti hän, — mutta nyt on aika. . . !

Oikeinpa Jussi ihmetteli sitä, minkä vaikutuksen sanansa tekivät toveriinsa, — hän ei nim. ollut saanut tällaista osanottoa esityksilleen. Ja hän koetti lisätä sanojensa vaikutusta.

— Kyllä siinä on mies! Antaa viedä morsiamen itseltään. . . ja jää itse ristissä käsin seisomaan.

Ja todellakin! Se oli kuin tulta tappuroihin: kaikki rikokset, jotka Matti oli sen jälkeen tehnyt, tuli hän juuri Aaretin takia tehneeksi. Ilman häntä hän olisi ollut onnellinen mies. Tämän tunsu Matti nyt päivän selvästi. Hänen ensimmäinen kosto-ajatuksensa sukeutui sanoiksi:

— Viemmekö näitä viinojakaan hänelle?

— Viekäämme vaan! sanoi Jussi. — Sehän olisi liian julkinen rikos, — siitä meitä rangaistaisiin!

Jussi lopetti. Mutta hetken kuluttua hän jatkoi:

— Aaretilla on hyvä tasku-kello. . .

— Niin on! Sen arvo on ainakin viisikymmentä markkaa! Kallis kalu. . . !

— Ellen erehdy, osti Aaretti sen kihlajaisiinsa.

Keskustelu ei loppunut tähän.

Talvinen päivä alkoi jo lähetä loppuansa, mutta ystävykset tekivät suunnitelmia.

II. Taskukello.

Lepistön torppa oli erillään kyläryhmästä, pohjoiseen päin alenevan rinteiden kupeella. Rakennukset olivat jotakuinkin uudet, mutta ei kylliksi tilavat. Sitäpaitsi olivat ne huonossa järjestyksessä. Rakentaja oli varmaankin ottanut herneitä kouraansa ja heittänyt ne summakaupalla kädestään maahan sekä rakentanut huoneen siihen, mihin herne putosi.

Torpan perustaja, rakentaja ja nykyinen omistaja oli Aaretti Rämesuo, entinen talollinen. Hän oli etupäässä juopottelullaan ja kevytmielisellä elämällään, mutta osaksi myöskin hyvántahtoisuudessaan ja nahjusmaisessa ymmärtämättömyydessään kietoutunut sellaisiin velkasummiin, että oli täytynyt myydä talonsa. Itselleen oli hän jättänyt vain pienen kolkan suurista tiluksistaan ja perustanut siihen torpan, jota sitten Lepistöksi kutsuttiin.

Kooltaan ja ruumiinrakenteeltaan oli Aaretti kohotalainen, joten hän voi itsestään täydellä syyllä sanoa: — Joka on minua pitempi, hän on koljo ja joka on minua lyhyempi, hän on pätkä.

Muuten hän ei ollut muissa suhteissa „kultainen keskitie“; hän oli kokonaan ala-arvoinen. Hän ei ollut mikään omintakeinen mies. Päinvastoin hän oli täydellisesti muiden ohjattavissa. Ja koko hänen olentonsa osotti surkuteltavaa älyn puutetta. Hänen kasvonsa olivat punakat, mutta ei silti lihavat; muuten ne olivat milt’ei aina paljaiksi ajellut, sillä hän ajoi partansa kahdesti viikossa — kaikki puhtaaksi. Hänen silmänsä olivat siniset ja tähystelevät ja katseensa epavarma. Nenänsä oli pieni ja notkoselkä kuin luokka ylösalasin käännettynä. Tämmöinen oli Aaretti Lepistö.

Aivan toisenlainen oli Laura, hänen vaimonsa. Hän oli alkujaan kaunismuotoinen, — kaikki näytti olevan aiottu vaikuttamaan helliä ja onnellisia tunteita. Niin suloinen, sievä, ihana ja älykäs hän oli. Hänen katseensa olisi saattanut olla hellä, jos hänellä olisi ollut toveri, jolle olisi voinut sen antaa. Mutta me tiedämme kuinka hänen kävi. Isänsä mahtipontiset käskyt ja äitinsä valitukset siitä, että hän muka kääntää onnelleen selkensä, ellei tee heidän käskyjensä ja tahtonsa mukaan, saivat hänen menemään miehelle, joka kyllä oli hyväntahtoinen, mutta jonka koko äly oli oikean vetelehtijän mihinkään kelpaama-

tonta älyä. Avioliitto velvotti ja pakotti hänen omistamaan kaiken rakkautensa miehelleen ja unhottamaan Mattinsa, joka ennen parempana ollessaan olisi vastannut hänen toiveitaan, ja joka silloin kylläkin olisi ansainnut omistaa hänen solakan vartalonsa, siniset, lempeät silmänsä, pitkät, tummat hiuksensa ja älykkäät, hienopiirteiset kasvonsa. . . Nyt täytyi Lauran kitua sellaisen miehen kanssa, joka on valmis tuhlaamaan viimeisenkin roponsa, ja jonka pitkällisellä puheella ja nuhteella kyllä sai innostumaan hyvään ja näennäisesti parantumaan, mutta joka sittenkin kohta muuttui entisensä kaltaiseksi. . . Eipä todella saada mikään olla surullisempaa. —

Eräänä kylmänä, kuutamoisena helmikuun iltana istuu Aaretti tuvassaan pöydän päässä. Vaimonsa, jonka pitkälliset kärsimykset ovat tehneet jossain määrin katkeraksi, puuhaa pankon luona. Tällä kertaa hän näyttää olevan hyvinkin harmillinen.

— Minne sinä olet pannut sen kolmekymmentä markkaa, kysyy hän ankaralla äänellä mieheltään.

— Enhän minä. . . alkoi Aaretti rauhallisena.

— Sinä otit sen! keskeytti vaimo. — Sinä otit sen, hävytön! . . Minä sen kyllä piilotin kaapin nurkkaan,

mutta kyllä sinä näyt etsivän kaikki loukot. . . ihan kaikki loukot! Millä minä nyt ostan hamekankaan. . . tämä on rikkinäinen ja toisia ei ole olemassakaan. . . niin millä, millä, kun sinä. . . hävytön. . . otit ne rahat, joita minä. . .

— Hohhohhoh! haukotteli Aaretti.

— . . .joita minä mitä suurimmalla huolella ja säästäväisyydellä olen koonnut. . . ja sinä. . . sinä. . .

— Ryyppy murheeseen! selitti Aaretti.

— Ja sinä kehtasitkin ottaa ne! intoili vaimo — Mistä minä nyt saan vaatteet. . . millä minä nyt saan välttämättömimmät tarpeemme. . . ja huono on sinunkin takkisi! . . Voi, voi minua! Voi sinuakin, raukkaa!

— Ryyppy murheeseen! uskalsi vielä mies vastata.

— „Ryyppy murheeseen!“ huudahti vaimo. — Mitä vielä! Eihän ryyppy iloa tuota eikä suruja poista! Ei, ei, — pikemmin tuottaa jokainen viinaryyppy kokonsa suuruisen nestemäärän kyyneleitä. . .

— No, en minä enään toiste. . .

— Et toiste. . . ! Niin sinä aina lupaat, mutta. . .

Keskustelu loppui tähän. Syy oli luonnollinen ja se vaikutti, että se pieni odotuksen ilme, mikä tähän saakka oli näkynyt Aaretin kasvoilla, muuttui iloisuu-

deksi.

Porstuasta kuului kolinaa. Oli kuin olisi siellä kävellyt joku nelijalkanen elukka, mutta kun ovi avautui, astui sieltä sisään kaksi miestä.

— Pian te sieltä kerkisittekin! sanoi Aaretti ihasuksissaan — Istumaan! Istumaan! Ryyppy murheeseen!

Matti katsahti Lauraan, ja hänestä tuntui kuin olisi nähnyt kotiseutunsa syksyn runtelemana. Matin Aarettiin luoma silmäys ilmaisi kostonhimoa.

Jussin huulilla leikitsi hieno hymy; hän mitteli Aarettia terävin silmäyksin kiireestä kantapäähän.

Aaretti ei miesten katseessa mitään erikoisempaa huomannut. Hän oli viinan hurmaama ennen ryyppäämistäkin.

— Istukaa! — ja molemmat istuivat.

— Ryyppy murheeseen! — ja kaikki kolme miestä kallistivat lasinsa. . . Tuntui vahvasti viinan hajua. Lauraa inhotti, ja hän poistui toiseen huoneeseen.

— Keitä kahvia! sanoi Aaretti. Vastausta ei kuulu. Hän seurasi jälestä ja sanoi lapsellisella, hyväilevällä äänellä: — Keitä kahvia, Lauraseni. — Mutta mikään ei auttanut. Laura oli tällä kertaa itsepäinen

eikä virkkanut sanaakaan.

— Keitä nyt kahvia . . . keitä nyt . . . keitä . . .

Turhaan hän pyysi. Vihdoin hän palasi miesten luo selittäen, että „ei se muija viitsi keittää“.

— Mitä me kahvista, vastasi Jussi. — Mennään kapakkaan; sieltähän sitä saadaan olutta viinan sekaan.

— Niin . . . kapakkaan . . . olutta . . . sopersi Mattikin. — Niin, sekasin . . . sekasin . . . olutta ja viinaa . . . Tule pois, tule!

— Sama se! — ja heti olivat miehet valmiit lähtöön.

Laura, joka viereisessä huoneessa kuunteli tätä keskustelua, tuli nyt hätääntyneenä miestänsä kieltämään.

— Aaretti, älä mene! Onhan sinulla nyt kotonakin juotavaa . . .

Aarettia harmitti vähäsen vaimonsa kieltäytymisen keittämästä kahvia ja hän päätti nyt uhmata häntä vastaan, — sittenpä hän oppii —; siksipä hän seurasi uhallakin miehiä.

Hän katsoi kuitenkin ovessa taakseen . . . näki vaimonsa rukoilevan katseen . . . epäröi hetken . . .

— Ryyppy murheeseen! — ja hän seurasi „ystäviänsä.“

* *

*

Pian miehet hevosen käänsivät ja heti he läksivät kohti kapakkaa. Nopeasti he kulkivat. Jo olivat kapakan portilla, mutta mitä . . . ? Jussi käänsi hevosen yht'äkkiä siihen suuntaan, josta olivat juuri tulleet. Ja nyt he kulkivat vieläkin nopeammin. Ei kuulunut muuta kuin lumen narinaa reen alla.

— Mitä . . . minne nyt? kysyi Aaretti, kun olivat jo Lepistön ohi menneet.

— Ajetaan huvia . . . mielen virkistykseksi, vastasi Jussi, käänsi hevosen maantieltä eräälle syrjätielle, joka vei ales jääven jälle.

Matti vihelsi, — hänen vihellyksensä oli viono, väräjävää, menneitä kärsimyksiä kajastavaa vihellystä . . . Jussikin vihelsi, mutta hänen vihellyksensä oli hurjaa, täynnä intohimoa . . . Yht'äkkiä alkoivat he haukkua toisiaan jos jostakin konnamaisesta teosta — humalassa kun olivat. Reki pysäytettiin. Matin ja Jussin kesken sukeutui lopulta ankara kiista, josta viimein kehittyi riita ja lopulta — tappelu!

Aaretti koetti rauhoittaa ja sovittaa heitä. Ja ihme — mikä vaikutus!

— Kyllä me sinuun tyydymme!

— Kyllä me sinuun tyydymme!

Näin sanelivat tappelijat, rauhoittuivat ja syleilivät Aarettia, joka — kyllästyneenä tähän huviajeluun — vaati palaamaan kotiin.

— Mennään! Mennään! — vastaavat toiset.

— — —

— Tulkaa sisään! kehotti Aaretti, kun olivat saapuneet hänen asuntonsa portille.

— Emme me nyt enään näin myöhällä! Kiitos vaan!

— Hyvästi sitte!

— Hyvästi! — Hyvästi!

Seikkailijat katosivat yön pimeyteen.

Aaretti meni huoneeseensa. —

— Joko kellosi on paljonkin? kysyi vaimonsa hetken kuluttua.

Aaretti aikoo ottaa kellon taskustaan, mutta — kelloa ei siellä ollutkaan; ainoastaan perät olivat jälellä.

— Olihan sinulla äsken kellosi, kun kotoa läksit. . .

— Oli. . . oli. . . mutta. . . päivitteli Aaretti. — Nyt se on poissa. . . kadonnut. . . ! Rosvot ja varkaat!

— Tekivätkö ne mitään sinulle?

— Syleilivät.

— Hyvänen aika! Siinäpä ne sen . . . Kuinka kau’an ne syleilivät?

— Rosvot ja varkaat! . . . Lähes puoli tuntia! Rosvot ja varkaat! . . . varkaat! . . . varkaat! Kyllä minä vielä . . .

— Aijai! . . . Voi sinua . . . aina sinä menet niiden kanssa! . . . Viidenkymmenen markan kello . . . Niin, siinä syleillessään ne sen veivät . . . usko pois! Voi, voi sentään! Kaikkiin sinä lähdet, vaikka kuinka kieltäisi, varottaisi . . .

Aarettia harmitti, — hän väänteli itseään vuoteessa.

— Rosvot ja varkaat! Kyllä minä heille kosten! Kostan kun kostankin! Minä ilmoitan viranomaisille heidän pahat tekonsa! Minä tiedän paljo . . . paljo . . . paljo . . .

Tätä uhkaustaan hän sitten hoki melkein koko yön . . .

III.

Kylmä elämä — kolkko hauta.

Pari viikkoa edellä kerrotun päivä- ja iltakohtauksen jälkeen on luonnossa tapahtunut useita muutoksia. Päivät ovat pitenneet. Aurinko on alkanut paistaa lämpimämmin. Ilma on pysynyt lauhkeana pitemmän aikaa. On ollut vesisuoja ja jossain määrin tuultakin, joten metsän puut ovat päässeet pahasta painajaisestaan, raskaasta lumitaakasta.

Niinpä niin. Kaksi, luonto-emon puolesta rauhallista viikkoa on kulunut. Mutta nyt on toisin. Jo puolen päivän tienoissa saattoi huomata, että myrsky oli tulossa, ja ennenkuin talvinen ilta alkoi hämärtää, puhalsi tuuli vinhasti, lumi vyörysi suurina ryöppyinä, puut huojuivat, asuntojen nurkat vinkuivat, ilma humisi. . .

Tämmöisellä ilmalla pysyvät ihmiset tavallisesti kotonaan. Kuitenkin näemme kaksi miestä kulkevan Lepistöön päin. He ovat sangen kiihkeässä ja kuohuisessa mielentilassa.

— Hei, Matti! Nyt on sopiva tilaisuus! . . . Tällainen ilma . . . eikä Laurakaan kotona!

— Ei Laurakaan kotona! . . . Mistä, veli, tiedät?

— Hei, kyllä minä tiedän! Minä tiedustelin . . . tiedustelin . . .

— Mutta missä se Laura sitten on?

— Kotonaan! Kotonaan! riemuitsi Jussi.

— Kotonaanko?

— Niin, kotonaan . . . syntymäkodissaan! Hän on poissa . . . puolentoista penikulman päässä . . . kaikki hyvin . . .

Ystävykset kulkivat hetken äänetönnä.

Äkkiä valtasi Matin kauhea pelon tunne, ja hän alkoi sopertaa:

— Minä . . . mi . . . nä . . . en tulekaan . . . minä . . . mi . . . nä . . . en voi . . . en voi . . . en uskalla . . .

— Et tule! Etkö tule! . . . Sinä tulet, muutoin käy sinun yhtä huonosti kuin . . . !

Matti kauhistui tästä uhkauksesta niin, että veri oli hyytyä hänen suonissaan. Koneentapaisesti totteli hän käskijätään.

Aaretti kallisti juuri viina-lasiaan, kun „ystävykset“ saapuivat Lepistön tupaan. Hän otti heidät kylmästi vastaan eikä esittänyt: — Ryyppy murheeseen.

Mutta hän ei huomannut heidän tulisia, koston-

himoisia katseitaan eikä kiihtynyttä mielentilaansa. Hän ei aavistanut mitään pahaa. Häntä ei pelottanut, sillä hän oli humalassa.

Aaretti otti entiset ystävänsä kylmästi vastaan, mutta vielä kylmempi oli hän heidän poislähtiesseen...

Hän oli kuollut.

* *
*

Tieto Aaretin äkillisestä kuolemasta levisi kulovalkean nopeudella ympäri kylää. Kaikkialla herätti se hämmästyttä ja kummastusta. Mitenkä voi mies, joka on täysissä sekä sielun että ruumiin voimissa, noin äkkiä kuolla. Mutta toisekseen: — niin se on tässä elämässä, että kuolema tulee aivan odottamatta; tulee joskus ilman edelläkäypää sairauttakin.

Eniten kummastui Laura, Aaretin puoliso. Hän kauhistui. Hän joutui epätoivoon.

— Voi mies-poloista! Kuinka hänen lienee käynyt „tulevassa elämässä“, kun hän tuommoisena kuoli?

Usein hän tätä ajatteli.

Hän koetti keksiä syytä miehensä äkilliseen kuolemaan. Hän aprikoi sinne ja tänne. Mutta koska kul-

kupuhe kertoi, ett'ei hänen ruumiissaan oltu tavattu mitään väkivaltaisuuden merkkiä, arveli hän ukkonsa kuolleen liiallisesta väkijuomien nauttimisesta, — sitä paremmalla syyllä, kun mainittiin löydetyn pöydältä melkein tyhjä viinapullo.

Hän heltyi itkemään. Itki siksi, kun ei miehensä tullut paremmaksi hänen neuvoistaan ja varoituksistaan.

Mutta toisekseen hän raivosi: — miksi ei miehensä ottanut varteen hänen sanojaan ja varoituksiaan!

Oma syynsä!

Miksi joi?

Miksi mässäsi?

Syyttäköön itseään!

Saatuaan sanoman miehensä äkillisestä kuolemasta läksi Laura heti hevoskyydillä ajamaan torpalleen. Mutta ennen kuin hän tänne ehtikään, olivat toimelliset naapurit toimittaneet täällä kaikki tarpeelliset hautauksen esivalmistukset. Ruumis oli pesty ja puettu. Kirstukin valmistettu. Sen vastainen omistaja siihen asetettu. Ja ruumis väliaikaiseen leposijaansa, halkovajaan, viety.

Tämän sai Laura kyllä tietää lähemmäksi asunto-

aan ehdittyään, ja siitä hänen mielensä tuli kiitolliseksi

Hän riensi nyt toimittamaan miesvainajalleen viimeistä, raskasta kunnioitustaan, hautausta. Hän joudutti kulkuansa.

Mutta miehensä ruumista ei hän enään nähnyt. . .

* *

*

Päivää ennen Lauran Lepistöön saapumista oli Rosvo-Jussin ja Matin kesken neuvottelu. Välinpitämättöminä olivat he kuunnelleet kyläläisten juttuja Aaretin kuolemasta. Ilokseen huomasivat he, että kukaan ei voinut aavistaa kuoleman oikeata aiheutumista.

Mutta äkkiä tapahtui käänne. Joku nim. alkoi arvella, että kenties tässä onkin tapahtunut itsemurha taikka mahdollisesti olivat jotkut muut hänen murhanneet. Pian yhtyivät kaikki ympäristöläiset samaan arveluun, josta oli seurauksena, että ruumis päätettiin leikata ja tutkia.

Murhan — jos se oli tapahtunut — tekijöiksi arveltiin Jussia ja Mattia. Tiedettiinhän Aaretin heidät ilmiantaneen, ja kelläs muilla olisi ollut syytä ja sy-

däntä sellaiseen tekoon.

— Johan minä sitä sanoin, virkkoi huolestuneena Matti, — että meitä tästä syytetään.

— Hm! vastasi Jussi. — Se oli välttämätöntä! Hän oli poistettava! Hän ei saanut olla meitä vastaan syyttämässä ja todistamassa. Se oli vält-tä-mä-tön-tä!!

— Mutta nyt! Nyt hänen ruumiinsa tutkitaan. . .

— . . .ruumiinsa tutkitaan, matki Jussi harvaksseen, tuokion kuluttua hän jatkoi nopeasti ja päättävästi:

— Ei tutkita! Ei tutkita! Ole varma siitä, että sitä ei tutkita!

Hän keksi taas uuden, omituisen pelastus-mahdollisuuden, joka kyllä oli Matista vastenmielinen ja kauhistuttava, mutta johon hänen kuitenkin täytyi yhtyä.

Tuumasta toimeen. Miehet läksivät matkalle. Ottivat erään talon seinältä kelkan mukaansa. Menivät Lepistöön. Poikkесivat halkovajaan. . .

— S—na! Ei tämä lähdekään irti! . . .

Mielenliikutuksen valtaamana oli Matti erehdyksestä tarttunut erääseen suureen hirteen.

Mutta Jussi löysi kirstun. Se nostettiin ruumiineen päivineen kelkkaan, — ja nyt alkoi kiireellinen kulku

lähellä olevaa suurta koskea kohti!

Ilma oli synkän musta. Taivas oli pilvessä. Ei kuu-
tamaa. Ei välkettä tähden.

— Ryyppy murheeseen, sanoi Jussi mitä raaim-
malla ivalla. Ja kirstu heitettiin kuohuvan kosken
niskaan. Siihen se ei pysähtynyt. Virta vei sen muka-
naan. . . Hetken aikaan ei mitään näkynyt. Eikä kuu-
lunut muuta kuin kosken pauhinaa. Mutta sitten nä-
kyi kosken alla, kuohujen seassa, jotakin valkeata.
Mutta heti oli taas kaikki ennallansa, ikäänkuin ei mi-
tään olisi tapahtunut. . .

Sellaisen kylmän, ahvenen valtakunnassa olevan
haudan sai mies, joka oli liiaksi väkijuomain turme-
lema, mutta joka joutui vielä enemmän turmeltunei-
den uhriksi.

IV.

Uuteen elämään.

Myöhemmin keväällä, silloin kun päivä lämpimästi paistaa ja silloin kun kesä tekee tuloaan, nähdään Lepistön seuduilla harhailevan eräs kummallinen kulkija. Hän oli kuin haamu rauhaton. Joka ilta ja yö oli hän jalkeilla.

Milloin hän kuuli ihmis-askeleita ja -ääniä, silloin hän alkoi juosta kuin vauhko jänis, heti kuitenkin pysähtyen ja ajatellen: nähkööt, jos näkevät!

Tämä kulkija oli Matti. Jussi ei voinut pidättää häntä kotona, — ei uhkauksilla, ei hartailta pyynnöillä eikä millään.

Eräänä iltana tämä kummallinen kulkija pysähtyi aivan Lepistön kamarin akkunan alle. Katsoi akkunasta sisälle. Näki siellä Lauran kalpeana katselevan ylt'ympäri huonetta ikäänkuin mitään ajattelematta, kunnes lopulta hänen silmiinsä ilmestyi kyyneleitä.

Tämä näky vaikutti voimakkaasti Mattiin. Se oli ankara pistos hänen sydämeensä.

— Pitikö minun näin tehdä? Pitikö minun olla apuna Aaretin surmaamisessa? Pitikö minun tuot-

taa tuolle paljon kärsineelle naiselle, Lauralle, vielä enemmän kärsimyksiä? Voi Aarettia! Voi Lauraa! Voi minuakin!

Matin kauvan nukuksissa ollut omatunto alkoi herätä, kun hän rupesi uudelleen muistelemaan entisiä pahoja tekojaan, mutta erittäinkin ajatellessaan niitä kauheita tuskia, joita Aaretti sai kärsiä kuollessaan. Hän tunsu itsensä syylliseksi ja rangaistuksen ansainneeksi. Samanlaiseksi hän arveli kumppaninsa Jussin.

Matti — muulloin niin hidas ja pelko mies — teki pian päätöksensä. Suoraa päätä hän meni viranomaisten luo ja ilmotti heille kaikki pahat tekonsa. Samoin myöskin Jussin „urotyöt“ ja olinpaikan.

Kohta sen jälkeen oli Aaretti Lepistön murhajuuttu kihlakunnan-oikeuden käsiteltävänä, väliaikaisilla maalaiskäräjillä. Todistajia ei ollut. Eikä niitä tarvittukaan. Matti kertoi kaikki sekä omansa että toverinsa pahat työt. Rosvo-Jussi seisoi ylevämielisenä, mahtavana ja oman arvonsa tuntevana. Pysyi muuten aivan äänetönnä. Ainoastaan yhden kerran, silloin kun häntä syytettiin mitä katalimmista rikoksista, hän silmiään räpäyttämättä sanoi, että „se on

niin“.

Matti tuomittiin kahdeksitoista vuodeksi vankeuteen. Rosvo-Jussin tuomio oli elinkautinen.

* *

*

Monenlaiset ajatukset risteilivät Matin aivoissa istuessaan „Isossa-Heikkilässä“. Hän, jolla ei itselläänkään ollut kunnioitusta omaa elettyä elämäänsä kohtaan ja joka tunsi kanssaihmissään vastaan, tunsi aluksi helpotuksen tunnetta päästyään vankilan komeroihin kitumaan. Pahana painajaisena oli hänelle se, että hän ei voi parhaalla tahdollaankaan sovittaa ja tehdä tekemättömäksi niitä tekoja, joihin hän Jussin johtamana ja oman kovan kohtalonsa työntämänä oli joutunut. Siksipä hän piti aivan paikalleen osuneena, että hänen itsensäkin annetaan tuta tylyyttä muiden taholta. Hän ei katsonut yhteiskunnalla olevan yksin oikeutta, vaan vielä velvollisuudenkin kosta hänelle.

Näin ajatellessaan oli hän ensi päivinä uinahtamaisillaan tyytyväisyyden „uneen“, mutta pitkinä yksinäisinä hetkinään tuli hän piankin ajatelleeksi asiaa hiukan syvällisemmin. Ja silloin hän käsitti koh-

ta, että sellainen epäinhimillinen kurinpitotapa, jollaista „vankilakasvatus“ on, ei lähestulkoonkaan vastaa tarkotustaan. Sillä ei suinkaan saavuteta sitä, mitä sillä on tarkotettu. Se pikemminkin päinvastoin on enemmän asialle — niin ilkiöstä kärsineelle yhteiskunnalle kuin sitä vastaan rikkoneelle „vankilakasvatillekin“ — vahingoksi kuin hyödyksi. Vankilassa tuntui hänestä kaikki tähtäävän enemmän kostamiseen kuin kasvattamiseen. Ja se se juuri pilasi ehkä kuinkakin „hyväksi“ ajatellun tarkotuksen. Eihän noilla toimenpiteillä itse asiassa mitään voitettu eikä voiteta. Korkeintaan niillä voitiin herättää jonkinlaista ja ehkä toisinaan ankaraakin pelkoa niissä, joiden elämä ei tapahtunut lain puustavin mukaan, mutta se ei ole osottautunut kyllin riittäväksi heitä oikeaan ohjaamaan. Se korkeintaan teki heidät varovaisemmiksi varastamiseen — jos muuten tähän ammattikuntaan siirtynyttä voidaankaan sellaisen puutteesta syyttä — mutta ei suinkaan vähentänyt halua siihen. Voipa se eräässä tapauksessa olla suoranaise-
na kannustimenakin tarttua tavaraan, jonka omistajaksi selitetty ei satu olemaan saapuvilla. Tietäessään, että hän on kärsinyt tällaisista teoistaan, voipi hän

katsoa itsensä jossain määrin oikeutetuksi edelleenkin varastamaan. Ja toisekseen: jos hän nyt tuon ja tuon ottaakin, niin voihan hän lohduttaa itseään sillä, että yhteiskunta kyllä esittää siitä hänelle laskun, — jos nim. sattuu saamaan tietoonsa kuka sen tehnyt on. Vastakkaisessa tapauksessa hän ei taas ole, niin hän saattaa ajatella, tehnyt suurempaa rikosta kuin valvonut omia etujaan. Ja siihenhän ovat niin monet monituiset ihmisenlapset tehneet ja yhä tekevät itsensä syypäiksi. Eihän hän korjatessaan omiin hoteisiinsa jonkun esineen tai rahamäärän itse asiassa tee suurempaa rikosta kuin joku tehtailijakaan, joka päivittäin pistää niin suuret summat työläisten tuloista omaan taskuunsa. Sitäpaitsi on viimeksimainitun riistohomma suorastaan jatkuvaa, jotavastoin hän on tilaisuudessa vaan satunnaiseen „ansio-työhön“.

Ja siksi toiseksi: mitä hyödyttää se yhteiskuntaa, että jotkut sen jäsenistä kituvat vankilan komeroissa, yhteiskuntaa, joka itse kieroine ja väärine järjestelmineen on syynä näiden poloisten lankeemukseen. Eihän se siten tule saamaan minkäänlaista rahallista korvausta näiden edesottamisien seurauksista. Ja

se ilo, mikä sille koituu näiden „selkänahan parkitsemisesta“, on sangen vähäiseksi arvattava.

Mitä enemmän Matti näitä asioita ajatteli, sitä suuremmassa määrässä hän käsitti, että se oli juuri yhteiskunta, joka oli hänetkin näille teille johtanut. Tämän käsitettyään hän alkoi entistä enemmän tutkia rikollisuuden syntyjä syviä. Lopulta hän pääsikin niiden perille, ja silloin hän käsitti, että yhteiskunnan, jos se todenteolla tahtoo päästä rikollisistaan, on ryhdyttävä toisenlaisiin toimenpiteisiin.

Matin huomio kiintyi kohta siihen joukkoon ihmisiä, joiden ainoana ammattina on pitää huolta muiden ihmisten käytöksestä, ajatuksista ja teoista. Tällainen joukkokunta on jo ammoisista ajoista toiminut, mutta sen tehtävä ja auktoriteettiasema on pysynyt pystyssä, vaikkei se ole juuri sanottavia parannuksia aikaansaanut. Sen saavuttamaa asemaa ei ole suinkaan vähäksi arvattava. Monta kertaa ottaa tämä joukkokunta, jonka muodostavat toiselta puolen papit, opettajat ja hyväntekeväisyysyhdistyksen palkatut paimenet sekä toiselta puolen tuomarit, lakimiehet, politikoitsijat, poliisit ja pyövelit, ihmiskuntaa korvista kiinni ja sanoo, miten sen tulee ajatella, mitä tietää,

miten tehdä. Toiset sen sakin miehistä tekevät suunnitelmia, polkevat polkuja, mitä ihmiset saavat ajatella ja miten heidän tulee kulkea, toiset taas tulevat ja tekevät aidan näiden polkujen varsille, jotta kukaan ei pääsisi poikkeamaan pois tältä suunnalta. Näitä omia polkemiaan polkuja, omissa aivoissaan syntyneitä ajatuksia ja mielipiteitä he nimittävät siveelliseksi säännöiksi ja näiden ympärille rakennettuja aitoja laeiksi. Ainoastaan näitä polkuja kiltisti kulkevia he pitävät „hyvinä ihmisinä“.

Mattia oikein kauhistutti ajattellessaan, miten nämä ajatustenmäärääjät ovat aikojen kuluessa riehu-
neet, miten he ovat tuominneet heidän säännöksiään rikkoneita ankarasti, leimanneet heidät mitä mustemmiksi, mutta kuitenkin he eivät ole saaneet rikkollisuutta vähenemään. Matistakin tuntui kuin se vaan yhä lisääntyisi ja lisääntyisi. Turhaan he ovat laatineet lain, joka kieltää juoppouden. Turhaan, sillä tämä pahe on kaikista rankasuista huolimatta kasvanut niin valtavaksi, että melkein jokaisella kaupungilla täytyy olla omat laitoksensa, mistä tuota kirottua lientä myyskennellään, vieläpä sellaisetkin, missä juopottelua julkisesti harjotetaan. Samoin on prosti-

tutionsi, vaikka he ovat sen ankarasti tuominneet, tul-
lut julkiseksi ammatiksi. Ainoa minkä he voivat siinä
asiassa tehdä, on katsoa, että sitä harjotetaan „sään-
töjen mukaisesti“. Entäs sitten tappelut, murhat, val-
heet ja petokset? Huolimatta siitä, että sellaisiin syyll-
isiä varten on laadittu ankarat lait, joita myöskin
sääliittä noudatetaan, lisääntyvät nämä paheet yhä ja
yhä. Mitä he ovat näillä laeillaan voittaneet? Miksi
täytyy poliisien ja tuomarien lukumäärää yhä lisä-
tää? Eivätkö kauheat rangastukset aina kuolemantuo-
mioihin asti ole kylliksi tepsiviä pelottamaan ihmi-
siä? Sillä ei suinkaan sovi heitä syyttää rangastustoi-
miensa laimeudesta.

Vika täytyy tällöin olla jossain muualla. Niin al-
koi Matti ajatella, tehtyään ylempänäolevat kysymyk-
set itselleen. Mutta missä se sitten on? Ihmisten tietä-
mättömydessäkö? Mutta silloinhan täytyy sanoa, et-
tä nuo siveellisyydurakoitsijat ovat olleet tavattoman
laiskoja „pyhässä“ ammatissaan, kun eivät ole vielä-
kään saaneet ihmisiä uskomaan, että on väärin lyödä
naapuriaan tai murhata hänet. — Tai ovatko sitten ih-
miset niin pahoja, että tekevät pahaa vasten parem-
paa tietoaan? Sitä Matti suuresti epäili. Hän oli omas-

sa mielessään varma siitä, että tuskin löytyy ihmistä, joka tekee rikoksia vain sen takia, että se häntä huvittaa tai että hän tekisi sen vain pelkän pahuutensa ja ilkeytensä takia. Jotkut muut vaikuttimet ja kannustimet siinä täytyy olla. Eihän ole lainkaan luultavaa, että joku tappaisi toisen oman pahuutensa vuoksi, tietäessään itse joutuvansa siitä rankaisuun, tai että joku varastaisi siinäkin tapauksessa, ettei hän jossain muodossa tarvitseisi sitä, mitä sattuu ottamaan.

Näissä mietteissään johtui Matti ajattelemaan sitä suurta työläisjoukkoa, jonka asema ei suinkaan ole kehuttava ja joka saa elää rikkaitten „armosta“. Häntä oikein ihmetytti se, että työläiset taipuvat tällaiseen orjuutukseen. Ja vielä niin kiltisti! Kuinka siten vielä voidaan puhua heidän pahuudestaan? Aasia kehutaan kiltiksi ja sävyisäksi, mutta jos sen selkään sälytetään raskas taakka, niin se alkaa potkia ja rimpuilla. Se ei voi sitä „kärsivällisyydellä kantaa“. Ja mitä ovat tällaiset painostukset sen yhteiskunnallisen orjuutuksen rinnalla, minkä alaisina työläiset huokailevat.

Totta kyllä, etteivät kaikki jaksaa kestää tätä painostusta. Useat sortuvat. Niinhän kävi Matin itsensäkin

kanssa. Sillä se oli juuri se kaikkivaltias raha, joka hänenkin onnensa särki ja vastaisen elämänsä määräsi. — Oliko se hänen syynsä, että hän oli köyhänä syntynyt ja sellaisena pysynyt? Ja miksi juuri tämän takia piti hänen onnensa riistettävän? Olihan hänellä sitäpaitsi vahvat käsivartensa, joitten avulla hän kyllä olisi itsensä ja Lauransa, jos hänet olisi saanut, voinut elättää. Mutta ei! Sillä „raha se on, joka komteeraa“.

Näitä seikkoja Matti mietti vankilassa viruessaan. Hän käsitti, että paljonkin täytyy tässä matoisessa maailmassa olla vinossa, mutta hän ei silloin vielä täysin oivaltanut, mistä tuo kaikki johtuu.

Hän kuitenkin palavasti tahtoi päästä siitä selville.

* *

*

Laura vietti torpassaan hiljaista ja yksinäistä elämää. Tavalliset taloustoimet hän teki itse. Ainoastaan ne, mihin hänen voimansa eivät riittäneet, hän teetti „päivämiehillä“. Muuten hän ei, kuten muut eukot, pitänyt tapanaan juoksennella mökistä mökkiin juoruumassa kylän tapauksista. Sillä sellainen touhu enemmän tympäsi kuin huvitti häntä. Olihan hänellä kyllin paljon ajatteleminen omissa asioissaan ja omas-

ta kohtalostaan. Eläköön jokainen rauhassaan. Ei heidän elämänsä suinkaan „sämpläämisestä“ parane. Pikemminkin se voipi monasti olla pahennukseksi.

Sattuipa sitten niin, että jotkut „lämminsydämi-set“ naikkoset perustivat paikkakunnalle n. k. „hyväntekeväisyysyhdistyksen“. Tarkoituksena sillä oli „auttaa“ puutteenalaisia. Sen piti hommailla vaatteita ja ruokaa köyhemmille koululapsille, muistaa „köyhien joulua“ sekä monella muulla muotoa apuansa tarita. Herkkä- ja lämminsydäminen Laurakin innostui kohta tuollaiseen touhuun. Vapaahetkensä hän arveli tulevan parhaiten käytetyksi siten, että työskentelee silloin puutteenalaisten puolesta. Hän piti tuota touhuaan oikein suuriarvoisena. Kunpahan vaan hiukankin parempiosaiset muuallakin käyttäisivät joutoaikansa tällä „oikealla tavalla“ kanssaih-mistensä hyväksi, niin silloin olisi kaikkalainen kurjuus karkotettu heidän keskuudestaan.

Näin ajatteli Laura ensimmältä. Hän ei silloin vielä käsittänyt todellisia syitä muutamien ihmisten kurjaan kohtaloon. Ne hän tuli tyystin oivaltamaan vasta sen jälkeen kun eräs työväen puhuja oli käynyt paikkakunnalla selittämässä yhteiskuntamme kehiti-

tymistä nykyiseen kierouteensa, jossa kapitaalinen kirous kohtaa kaikessa kauheudessaan niitä onnettomia, joskin uutteria ja rehellisiä raatajia, jotka ovat menettäneet ainoan pääomansa, työvoimansa; jossa elantokustannukset ovat kohonneet siinä määrässä, että perheen äitien, jopa alaikäisten lastenkin täytyy ottaa osaa raatamiseen rahanalaiseen, saadakseen edes niukemman jokapäiväisen leipänsä, joten pienempien lasten hoito ja kasvatust on jäänyt perätti puutteelliseksi; ja jossa työnseisaukset ja lukemattomat muut syyt ovat hirvittävässä määrässä lisänneet työttömien lukumäärää samaan aikaan kun lapset ovat menehtyneet tehtaitten komeroihin. Puhuja oli myöskin terottanut uuden yhteiskuntajärjestelmän tarpeellisuutta. Sanoi nykyisen järjestelmän valitessa elämän olevan pelkkää taistelua mies mieheltä, taistelua, joka katkeroittaa koko elämän ja johon kuluu paljon enemmän aikaa kuin hyödylliseen työhön. Toinen seikka, joka puhujan mielestä tekee nykyisen yhteiskuntajärjestelmän mahdottomaksi, on säätyrajotus. Nyt on olemassa pieni, vähälukuinen luokka, joka omistaa suurimman osan omaisuudesta, sekä veirattain hyvivoipa keskiluokka, joka kummin-

kin työnseisausten sattuessa voipi menettää kaikki ja joutua jäseniksi suurilukuiseen alaluokkaan, jonka elämä on alinomaista kitumista peräti huonoilla palkoilla, joilla tuskin pääsee elämään edes „kätestä suuhun“. Ja vielä enemmän! Kuinka on naisten laita? He ovat sekä valtiollisesti että taloudellisesti miehistä riippuvia. Tämä on ilman erotusta sääntönä kaikissa säätyluokissa ja seurauksena on, että monet naiset ovat pakotetut myymään itsensä avioliittoon tahi ammattihaureuteen, kun eivät muutoin voi elättää itseään. (Niin, sellaiset seikathan ne olivat Laurankin elämän haaksirikkoon vieneet.) Köyhyyttä ja rikkautta on havaittavissa rinnatusten, ja raha on kaikkimäärävänä. Yksin luonnolliset tuotantovälikappaleetkin ovat yksityisen voitonhimon esineinä. Häikäilemättä hakataan metsät alas, kalastus virroissa ja järvisä hävitetään ja maan viljavuus riistetään tunnottomalla ryöstöviljelyksellä. Samalla selitti puhuja, että uudessa yhteiskunnassa ei työ tule olemaan alituis-ta taistelua, vaan veljellistä yhteistyötä, jonka tulokset riittävät kaikille. Siten ihmisellinen työ tulee tuotamaan elantotarpeita niin runsaasti, ettei siitä meidän aikana ole aavistustakaan. Samalla yhteistyö kas-

vattaa veljeyttä, joka nykyisin on vaan teoria. Tällöin kansalaisten hyvät luonnonominaisuudet näkyvät muuallakin kuin perhe-elämässä. Silloin ei enään ole rikkaita eikä köyhiä. Kaikki ovat samanarvoisia osakkaita tuotannossa ja naisten riippuvaisuus miehistä häviää, se, joka nyt myrkyttää näiden suhteet toisiinsa. Myöskin työttömyyden kirous tulee poistumaan. Kaikki saavat työtä ja kaikkien tulee tehdä työtä, jos ei sairaus, heikkous tai vanhuus estä. Vanhoille ja sairaille annetaan hyvä ja huoleton toimeentulo. Kaikille lapsille annetaan kunnollinen kasvatus ja kaikkien ihmisoikeuksille arvonsa. Luonnontuotteita käytetään järjellisesti ja tarpeen mukaan. Niitä kehitetään ja suojellaan ja tulokset tulevat tasan kaikkien käytettäviksi. Yksityis kapitalin hirmuaika on tällöin mennyt eikä kenelläkään ole hyötyä omaisuuden haaskaamisesta.

Tuon puheen kuultuaan avautuivat Laurankin silmät. Hän käsitti nyt, että jokatapauksessa hyväntekeväisyisyhdistysten antama apu — tapahtunee se sitten missä muodossa tahansa — on sangen vähäinen. Se ei voi olla muuta kuin hetkellistä. Enimmät ajat painaa kuitenkin köyhyyden kirous ja puutteen pai-

najainen niitä, jotka ilman omaa syytään ovat joutuneet yhteiskunnan lapsipuoliksi. Ja samalla niillä voipi olla työväen pyrintöjä vastustavakin merkitys. Antaessaan hetkellistä avustustaan „hyväntekeväisyysyhdistykset“ samalla tavallaan viivyttävät sitä hetkeä, jona koko köyhälistö heräisi näkemään oman kurjan asemansa ja jona se yhtenä naisena ja miehenä nousisi vaatimaan parannuksia oloihinsa, parannuksia sellaisia, ettei heidän enään palkkioksi aamusta aikaisesta iltamyöhään raatamisestaan tarvitseisi anella niitä muruja, jotka rikkaiden ylellisiltä herkkupöydiltä putoilevat.

Toisessa tapauksessa, niin ajatteli Laura, herraskaiset tällaisella tilapäisellä avustuksellaan herättävät työläisissä kiitollisuudentunteita, jotka taas estävät heitä pontevammin työskentelemästä köyhälistön kalliin asian puolesta. Itseasiassa onkin tuo herraskaisten itsensä niin suuresti ylistämä hyväntekeväisyys yksi porvarillisen riistojärjestelmän apulaisia. Herrat heittävät ylellisestä rikkaudesta jonkun pennin työläisillekin, jotta näiden pahin nälkä tulisi tyydytettyä ja jotta he näin ollen edes hetkiseksi herkeisivät vaatimasta parannuksia oloihinsa.

Ja herrasnaiset ja -neitokset, joka ovat kyllästyneet kotona ja tyhjäntoimittajina istumiseen ja jotka jo ovat muista huvituksista kyllänsä saaneet, kokoontuvat vaihteen vuoksi, — tuottaahan vaihtelu aina virkistystä, — johonkin määrättyyn paikkaan joinakuina iltoina ompelemaan j. n. e. Siellä sitä sitten iloitaan ja riemuitaan, lauletaan ja nauretaan sekä keskustellaan kaiken maailman asioista, — sen tuli kylä Laura kokemaan, — vaan ei juuri ollenkaan puuteenalaisten kurjasta tilasta, — ei suinkaan, sillä se hän karkottaisi hilpeän mielialan. Ja siksi toiseksi: eihän heillä ole haluakaan oikein todenteolla ryhtyä parantamaan vähäväkisten asemaa. Sellaisella hommallaanhan he sotisivat omaa hyvinvointiaan vastaan. Samalla nuo „lämminsydämiset“ arvoisat rouvat voisivat menettää ukkojensa suosion, ja neitokset, jotka toivovat päästä „rikkaisiin naimisiin“, kaivaisivat kuoppaa omalle menestymiselleen. Parasta heidän siis työskennellä vain sen verran, että voivat näyttellä „hyväntekijän“ osaa, ja jos tuokin alkaa joskus tuntua ikävältä, niin sopiipa väliin toimeenpanna illatsujakin, joihin tietysti kutsutaan „vahvempaakin sukupuolta“ noin niinkuin „kunniavieraksi“ taikka

„läsnäolollaan kunnioittamaan“ heidän „vaatimaton-
ta“ kekkeriään. Herrat — ja varsinkin „nuoret herrat“
— eivät tietenkään ole käyttämättä tällaisia tilaisuuksia.
He siis saapuvat, ja täällä heille pidetään puheita
näiden naisten „uhrautuvasta“ toiminnasta ja näytel-
lään heidän töittensä tuloksia. Kumma, elleivät nuo-
ret herrat tällöin rakastu noihin „jalosydämiin“ nei-
tosiin!

Laura käsitti nyt, että työläisten itsensä on pon-
tevasti ja pian käytävä käsiksi oman asemansa pa-
rantamiseen. Kapitalistisen kehityksen saadessa yhä
uusia muotoja olisi myöskin heidän riennettävä ta-
valla taikka toisella käyttämään sen hyviä puolia
hyväkseen eikä jätettävä kaikkea herraskaisten hal-
tuun. Sillä muussa tapauksessa he joutuvat vielä-
kin poljetumpaan asemaan kuin nyt ovat. Laura al-
koikin innokkaasti herätellä niitä työläissisariaan ja
-veljiään, jotka vielä porvarillisessa pimeydessä vael-
sivat.

* *
*

Kahdentoista vuoden kuluttua nähtiin Matti syn-
tymäseudullaan. Hän oli vanhettuneen sekä paljon

kärsineen näkönen. Koko hänen olemuksestaan näkyi, että hän oli rauhan omassa itsessään löytänyt. Mutta hänestä tuntui kuin häntä kohdeltaisiin täällä jonkinlaisella kylmyydellä ja epäluulolla. Siksipä hän päättikin kohta muuttaa pois syntymäseudultaan „kulkijana ja pakenevaisena“.

Hän panikin päätöksensä täytäntöön. Muutti naapuripitäjään. Teki siellä yhden- ja toisenlaista työtä. Talvella tukkitöissä hankia kahlaili, kesät „päivämiehenä“ talonpoikien töissä raatoi. Yrittipä vähän rennin „virkaakin“.

Näin kului muutamia vuosia. Matti oppi nyt tuntemaan elämää sanan täydessä merkityksessä. Joka päivä oli hän tilaisuudessa näkemään köyhälistön kurjan kohtalon. Itse sai hän myös maistaa saman „siunauksia“. Näki myöskin talokkaiden tavattomat tulot ja pohattojen parhaat päivät. Nyt hän alkoi uudelleen etsiä tuon syntyjä syviä, vakavia vaikuttimia. Ja tällöin hänelle selvisi monta seikkaa, jotka vankilassa ollessaan olivat jääneet hänelle epäselviksi. Hän käsitti nyt, että kiero kapitalistinen riistojärjestelmä on kaiken kurjuuden alku ja juuri. Tuhansia ja taas tuhansia se työntää työläisten suureen armei-

jaan, jonka koko elämä on pelkkää raatamista hamasta lapsuudesta niin eloniltaan asti, mutta jolla kuitenkin tuosta huolimatta on nälkä ainaisena vieraana. Toisilla taas on aivan uskomattoman paljon riistämismahdollisuuksia. Laiskoina lojuillen voivat he kiskoa toisten työn tulokset. Heidän ei tarvitse muuta kuin „katsoa päältä“ ja rahaa tulee kuin roskaa. Kuin taikavoimalla he sitä saavat. Tuskin tuntevat ja aavistavat kuinka suuren „painon“ alla se toisille on.

Ihmiskunnan valtava enemmistö huokaa raskaan ikeen alla, jossa sillä ei ole hetken hoivaa, ei lepoa eikä suojaa vääryyttä vastaan. Ainoan pelastuksen näki Matti, kuten niin moni muukin työläinen, sosialismissa. Rakastavan sydämensä koko lämmöllä hän antautuikin työskentelemään tuon aatteen hyväksi. Hän oli paikkakunnan työväenyhdistyksen innokkaimpia jäseniä, yhdistyksen, jonka vaikutusta paikkakunnan olojen parantamisessa ei ole suinkaan vähäksi arvatava.

Muutamien vuosien kuluttua pistäytyi Matti syntymäseudulleen. Hänen aikomuksensa oli vaan „käydä“ siellä. Mutta „kohtalo“ — jos sitä nyt niin nimitäisimme — oli toisin määrännyt. Hän jäikin sille tiel-

leen. . .

Se oli juhannuksen aattona kun hän sinne askeleensa ohjasi. Saman päivän illaksi oli hänen kotikylänsä järjestynyt työväestö hommannut illanvieton, johon Mattikin pistäytyi. Paljon täällä olikin aikaan saatu sen jälkeen, kun hän viimeksi näillä mailla liikkui. Yhdistykseen, joka täällä köyhälistön asiaa vaali ja sille valon lippua liehutti, oli liittynyt runsaassa määrässä työtätekevää väestöä. Sen toiminta oli vilkasta. Innostusta kaikkialla. Vajaassa kahdessa vuodessa oli se saanut itselleen upean talonkin, talon, jonka pihamaalla köyhälistö nyt juhli valon juhlaa, suven suurta sunnuntaita.

Täällä näki Matti monet tutut kasvot. Useat lapsuutensa toverit puristivat hänen kättänsä. Kaikki tuntui niin kodikkaalta. Ei kukaan karttanut Matinkaan seuraa. Kohtelivat häntä kuin veljeään. Sillä olihan Matti tässä yhteiskuntarähjässä joutunut samaan kadotukseen kuin hekin, — niin, ja vielä pahempaankin.

Mutta suuri oli Matin hämmästys, kun hän näki täällä muiden mukana Lauran, nuoruutensa lemmityn. Hän ei ollut aluksi uskoa silmiään. Kun hän toin-

tui ensimmäisestä hämmästyksestään ja kerkisi lähemiltä naapureiltaan udella hänestä yhtä ja toista, sai hän m. m. tietää, että Laura edelleenkin asui torpassaan ja että tämä oli jo useita vuosia ottanut osaa paikkakuntansa työväen rientoihin. Innokkaasti oli-kin hääräillyt.

Matin sydän lämpeni tuon kuullessaan. Häntä ei nyt enään lainkaan pelottanut astua Lauran eteen, Lauran, jolle hänkin välillisesti oli aikoinaan niin paljon ikävyyksiä saattanut. Rohkealla mielellä hän meni tätä tapaamaan. Ei ollut Laurankaan hämmästyks vähäinen tavatessaan Matin — „täältä“. Moniin „herran vuosiin“ ei ollut häntä nähnyt. Ei edes tiennyt missä tämä asui.

Lämpimästi puristivat toisiansa kädestä. Kertoi-
vat sitten lyhykäisin piirtein elämäkertansa. Kumpi-
kin. Monta kovaa olivat kokeneet. Mutta he olivat
myöskin paljon oppineet. Ja — mikä pääasia — he ym-
märsivät toisiaan täydellisesti. —

Juhannus meni menojaan. Viikot vierähtivät, ku-
lui kesä. Mutta ennenkuin talvi oli puolitiehen ehti-
nyt, oli Matti jo Lepistössä isäntänä. Laura ja Matti,
jotka jo neitosena ja nuorukaisena olivat toisilleen

uskollisuutta vannoneet, mutta joiden aikeet rahan mahti teki tyhjäksi, saivat nyt vanhemmilla päivillään toisensa. Elatuksensa saivat he osaksi torpastaan Lepistöstä, osaksi elättivät he itseään muilla kätensä töillä, kuten niin moni ihminen tässä matoisessa maailmassa.

(Loppu.)
